

ZNAČENJE, ULOGA i IZVORI NADE KOD DECE I MLADIH IZ IZBEGLIČKE POPULACIJE

PIN

**NASTAVIĆU
DA SE BORIM,
PA ĆU SE ONDA I
VIŠE NADATI**

Mirembe, 15, Somalija

Autorke

Jana Dimoski

Mreža psihosocijalnih inovacija (PIN) i Odeljenje za psihologiju i Laboratorija
za istraživanje individualnih razlika, Filozofski fakultet, Univerziteta u
Beogradu

Ana Milić

Mreža psihosocijalnih inovacija (PIN)

Maša Vukčević Marković

Odeljenje za psihologiju i Laboratorija za istraživanje individualnih razlika,
Filozofski fakultet, Univerziteta u Beogradu i Mreža psihosocijalnih inovacija
(PIN)

Recenzija i supervizija

Dean Ajduković

Dizajn

Nikola Korać

Istraživanje je podržano od strane Save the Children North West Balkans i Balkans Migration and Displacement Hub. Stavovi i mišljenja izneti u njoj su isključiva odgovornost autora i ne predstavljaju zvanične stavove Save the Children North West Balkans i Balkans Migration and Displacement Hub-a.

Kako bi se zaštili identiteti, imena su promenjena.

Primarni cilj ovog izveštaja je da obezbedi podatke o značenju, ulozi i izvorima nade kod dece i mladih koji su, iz različitih razloga, morali da beže iz svojih matičnih zemalja. Radi bolje čitljivosti i jednostavnosti, izraz *izbeglica* će biti korišćen kroz tekst bez obzira na pravni status osoba u vreme ovog istraživanja.

Beograd, 2022

SADRŽAJ

○ Rezime	4
○ Uvod	7
○ Metod	10
○ Metodologija	11
○ Proces intervjuisanja: dodatni uvidi	13
○ Rezultati	14
○ Pregled glavnih rezultata	15
○ Priroda nade	16
○ Nada-cilj interakcija	22
○ Dve strane istog novčića - funkcija nade	29
○ Očuvanje nade	32
○ Preporuke za praksu	40
○ Literatura	45
○ Prilog 1 – Agenda intervjua	46

Rezime

Cilj ovog istraživanja bio je istražiti značenje, ulogu i izvore nade među decom i mladima iz izbegličke populacije. Primenjena je kvalitativna metodologija i sprovedeno je 11 celih polu-strukturisanih intervjua sa decom i mladima uzrasta od 15 do 24 godine, iz 8 bliskoistočnih i afričkih država. Upotrebljena je tematska analiza, a kroz intervjue su se pojavile 4 glavne teme.

Prva tema, *Priroda nade* ukazala je na to da je nada u najvećoj meri viđena kao nešto što se može naučiti i steći kroz život, a ne kao nešto sa čime smo svi rođeni. Štaviše, nada je percipirana kao nelinearna, što znači da se može menjati tokom života, može biti uvećana ali takođe i umanjena ili izgubljena, kao i da je ponekad usko uvezana sa životnim događajima sa kojima se mladi i deca suočavaju.

Druga tema, *Nada-cilj interakcija*, se najviše odnosi na često viđenje nade kao usko povezane sa specifičnim ciljevima, kao i da nije opšta i nezavisna. Neki od učesnika videli su nadu kao poslednje sredstvo u situacijama kada se ništa drugo ne može učiniti, a neki od njih vide nadu kao najvažniju kada govore o ciljevima koji su visoko kontrolabilni.

Treća tema koja se pojavila, *Dve strane istog novčića – funkcija nade*, sumira ulogu nade kao uglavnom dvostruku – sa jedne strane, može služiti kao uteha, pružiti mir i smirenost, dok sa druge strane može motivisati i ohrabriti kako bi se pronašla snaga i završila započeta aktivnost.

Konačno, poslednja tema *Očuvanje nade* ističe ko, šta i kako nešto može biti urađeno kako bi se očuvala nada kod dece i mladih iz izbegličke populacije. Primećeno je da, u većini slučajeva, uobičajeni izvori nade (npr. porodica, prijatelji) nisu dostupni, dok druge izbeglice na putu nemaju emotivne i fizičke kapacitete da podignu nivoe nade. Stoga, jedini dostupan resurs nade pomenut od strane ispitanika jeste oslanjanje na sebe (npr. proaktivni pristup, emocionalna regulacija) kao i profesionalna podrška (psiholozi, učitelji, staratelji). Podrška u podizanju nade može biti raznolika: instrumentalna, informaciona i emocionalna, dok su kao važne u podizanju nade istaknute neke odlike podrške – kako razgovaramo, naše prisustvo i kontinuitet podrške, kao i strogo izbegavanje davanja lažne nade deci i mladima iz izbegličke populacije.

Praktične preporuke su uglavnom usmerene na unapređenje prakse zasnovane na dokazima i obuhvatne psihosocijalne prakse u direktnom radu sa decom i mladima iz izbegličke populacije ali su takođe korisne bilo kojoj osobi koja je bilo profesionalno ili lično uključena u njihove živote.

Ovo istraživanje pruža čvrste dokaze o važnosti sprovođenja psihosocijalnih programa fokusiranih na jačanje nade u skladu sa individualnim potrebama deteta i kompleksnošću fenomena nade (npr. uvažavajući obe funkcije nade - utehu i motivaciju). Konkretno, strategije prevladavanja stresa i emocionalna regulacija mogu biti korisni alati za pospešivanje oslanjanja na sebe uz očuvanje mentalnog zdravlja. Od presudnog je značaja pokazati da je ponekad najbolja strategija samopomoći upravo traženje profesionalne psihološke pomoći, kao i to da osobe ne moraju same da prolaze kroz teške situacije.

Dodatno, stručnjaci mogu imati na umu da se nada ponekad javlja u kontekstu određenog cilja. Umesto postavljanja jednog „dalekog“ cilja, bolje je podeliti ga u više manjih i jednostavnijih ciljeva koji mogu biti ostvareni ranije i lakše, kako bi se sačuvao osećaj kontrole. Ipak, mora se istaći da sveobuhvatan model nege mora obuhvatiti instrumentalnu, informacionu i emocionalnu pomoć. Stoga, multisektorska saradnja je izuzetno neophodna.

U komunikaciji sa decom i mladima iz izbegličke populacije važno je prilagoditi glas, reči i govor tela kako bi se osiguralo slanje poruke prihvatanja i razumevanja. Povrh toga, veoma je potrebno osigurati prisustvo i kontinuitet podrške, posebno u teškim i izazovnim situacijama ili emocionalnim krizama, uz pokazivanje autentične brige i želje za pomoći.

Konačno, ukoliko se pojavi potreba da se kažu neprijatne vesti, potrebno je biti taktičan i empatičan, sa pripremanjem deteta i nuđenjem prostora da se nepovoljne vesti obrade, ali je nužno i informisanje deteta zbog čega se situacija desila kao i šta su sledeći koraci koji se mogu preduzeti kako bi se ona prevazišla.

Iako su ove preporuke opšte i mogu biti podvrgnute prilagođavanju u odnosu na određeno dete/mladu osobu, situaciju, kontekst i prirodu odnosa između izbeglice i stručnog lica, glavna smernica glasi da uvek treba raditi u prilog, u dogovoru sa, i za potrebe deteta.

Uvod

Uvod

Trenutno se u svetu 26 miliona ljudi prepoznaje kao izbeglice (UNHCR, n.d.), dok se broj dece u zonama sukoba u poslednje tri decenije skoro duplirao, a „Zaustavite rat protiv dece“ izveštaj iz 2020. godine je pokazao da su deca bila ta koja su disproportionalno patila u modernim sukobima širom sveta.

Brojna istraživanja su sprovedena sa ciljem da se istraži mentalno zdravlje u populaciji izbeglica. Na primer, psihološki skrining sproveden u 2022. u Srbiji pokazao je da je 80% izbeglica procenjeno kao psihološki ranjivo, dok je skoro 7 od 10 izbeglica pod akutnim distresom (PIN, 2022). Štaviše, skoro 96% izbeglica koje borave u Srbiji je izjavilo da su iskusili makar jedan traumatski događaj tokom puta (PIN, 2021). Uz rizike povezane sa izbegličtvom i migracijom, deca i adolescenti koji beže ili su raseljeni su suočeni sa razvojnim izazovima sa kojima se suočava bilo koja osoba u razvoju (Ajduković & Ajduković, 1993), što takođe predstavlja faktore rizika za mentalno zdravlje i psihološko blagostanje.

Ipak, presudno je napomenuti da, uprkos brojnim rizicima sa kojima se suočavaju, neće sva deca biti traumatizovana svojim iskustvima. Istraživanje sprovedeno u Srbiji je pokazalo da deca iz izbegličke populacije imaju potencijal i snagu da prevaziđu trenutne emocionalne teškoće i da uspostave visoke nivoe produktivnosti i budućeg funkcionisanja, kao i da 83.2% dece iz izbegličke populacije u Srbiji veruje da je sposobno da postigne velike stvari u životu, dok preko polovine dece iz izbegličke populacije smatra sebe srećnima i ponosnima na ono što su do sada postigli u životu (Vukčević Marković et al., 2017)

Uvod

Uprkos tome, velika većina prethodnih istraživanja je bila fokusirana na indikatore psihopatologije, tako da su dokazi o pozitivnim kapacitetima kao što je nada retki, iako postoje nalazi koji ukazuju na to da pozitivni kapaciteti bitno doprinose mentalnom zdravlju izbeglica. Na primer, nada može predvideti post-traumatski razvoj (Kroo & Nagy, 2011), pozitivnu promenu koja se javlja kao rezultat veoma stresnih i izazovnih životnih kriza (Tedeschi & Calhoun, 2004). Štaviše, nada može da predviđa psihološko prilagođavanje (Maden & Pakenham, 2014), dok neki nalazi ukazuju na to da sam razgovor o nadi može da doprinese uvećanju nade (Yohani, 2008).

Stoga, glavni cilj ove studije je istraživanje teme mentalnog zdravlja dece i mladih iz izbegličke populacije na drugačiji način – kroz prizmu nade umesto kroz prizmu ranjivosti. Naime, cilj je da se razumeju i mapiraju značenje, uloga i izvori nade među mladima iz izbegličke populacije u Srbiji. Povrh toga, cilj ovog istraživanja je da pruži praktične implikacije i preporuke o tome kako organizovati praksu koja je obuhvatna i zasnovana na dokazima, a koja bi uvećala nadu kod dece i mladih iz izbegličke populacije.

Metod

Metodologija

Za potrebe ovog istraživanja korišćena je **kvalitativna metodologija**. Dodatno, kako bi se dobio detaljniji uvid u iskustvo dece i mladih iz izbegličke populacije, **polustrukturisani intervjui** lice u lice korišćeni su kao metod prikupljanja podataka. **Tematska analiza** je korišćena kao metod analize podataka u cilju mapiranja zajedničkih niti značenja koja stoje iza konceptualizacije nade od strane učesnika. U cilju mapiranja iskustava učesnika, onako kako su ih opisivali, bez razrađenog tumačenja značenja koja stoje iza njihove priče, upotrebljena je **empatička interpretacija** podataka (Willig, 2013).

Etičko odobrenje je prvobitno dobijeno od strane Komisije za ocenu etičnosti istraživanja pri Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu (Protokol #2022-032). Učesnici su prvo bili upoznati sa Informisanom saglasnošću u kojoj su bile izložene sve važne informacije o istraživanju: svrha istraživanja, pravo na povlačenje, na koji način se osigurava poverljivost, kao i sa kim mogu razgovarati u slučaju da imaju bilo kakva pitanja ili primedbe na račun istraživanja ili istraživača. U slučaju maloletnika, obezbeđena je informisana saglasnost prilagođena uzrastu, kako bi se osiguralo poptuno razumevanje uslova i prava u okviru intervjua. Informisanu saglasnost za maloletnike su potpisivali roditelji ili staratelji. Svaki učesnik (i njihovi roditelji ili staratelji) dao je pismeni pristanak da može biti snimljen audio snimkom kako bi se intervjui doslovno transkribovali, nakon čega su za analizu podataka bili korišćeni samo pisani materijali, a audio snimci su izbrisani.

Metodologija

Raspored intervjuja je bio konstruisan na osnovu sledećih osa intervjuja: značenje nade, uloga/e nade, izvori nade, kao i propratna pitanja (npr. pitanja koja se tiču osećanja izazvanih tokom intervjuja). Celokupna agenda nalazi se u Prilogu 1. Svaki intervju trajao je između 30 i 60 minuta. Intervjueri su bile dve psihološkinje/ekspertkinje mentalnog zdravlja sa iskustvom u radu u kontekstu izbeglištva. Intervjui su sprovedeni na engleskom, srpskom i, uz pomoć prevodilaca, na arapskom i urdu jeziku. Tokom intervjuja, praćene su procedure zaštite dece organizacije Save the Children i zajedničke procedure kako bi se odgovorilo na sve oblike nasilja i eksploatacije dece koji su izvršeni, pokušani ili o kojima je prećeno detetu. Tokom intervjuja nisu iskrslili slučajevi nasilja i eksploatacije dece.

Ukupno je 12 učesnika pristalo da učestvuje u ovom istraživanju, a od tog broja 11 intervjuja je sprovedeno. Ovo je bio slučaj zbog emocionalnog distresa jednog od učesnika, kojem je pružena psihološka pomoć umesto nastavka procesa intervjuisanja.

Učesnici su bili deca i mladi iz izbegličke populacije, između 15 i 24 godine, koji su izrazili nameru da traže azil u Srbiji ili im je dodeljen status izbeglice. Deca i mladi su smešteni privatno u Beogradu, u Centru za azil Krnjača, Integracionoj kući „Pedro Arrupe“, kao i u Centru za zaštitu odojčadi, dece i mladih, u dečijem domu „J.J. Zmaj“.

Dva učesnika su bila deca bez pratnje, dok su tri ispitanika bila sa svojim porodicama. Ostali učesnici su bili mladi iz izbegličke populacije (18 ili više godina) koji borave samostalno. Tri učesnika bila su ženskog pola.

Deca i mladi iz izbegličke populacije koji su učestvovali u istraživanju su bili iz sledećih država: Afganistan, Burundi, Gvineja, Irak, Niger, Nigerija, Pakistan, Sirija i Somalija.

Proces intervjuisanja: Dodatni uvidi

Nada ima važnu i istaknutu ulogu u životu većine dece i mladih iz izbegličke populacije. Uprkos tome, čini se da nada boravi *ispod površine* na način da, uprkos njenom značaju i širokom uticaju koji ima, skoro nijedan od učesnika nije razgovarao ili razmišljao o nadi ranije. Kada su prvi put bili pitani da govore o nadi, neki od naših učesnika su se zbunili, ne zato što ona nije važna, već zato što nikad nisu bili pitani da na ovaj način rasloje svoje iskustvo. Ponekad bi prvi odgovori bili široki i opšti i bilo je potrebno vreme da verbalizuju svoje misli. Ali, kako bi intervju proticao, moglo se primetiti da su deca i mladi iz izbegličke populacije počinjali bolje da artikulišu svoja osećanja i misli, raslojavaju svoja iskustva, čak i razlikuju i razumeju suptilne promene i detalje. Ovo je izgledalo skoro kao *odvijanje filma*.

Štaviše, činilo se da je samo razgovaranje o nadi bilo značajno i uticajno. Intervjuisani su prijavljivali da doživljavaju *pozitivnu promenu kao posledicu intervjua*. Te promene većinom obuhvataju pozitivne emocije, utehu, učenje i ohrabrivanje.

Osećam da mogu da naučim nešto iz ovoga i takođe imam neke brige koje mogu biti razrešene (...) Na način da uvećam svoju nadu – razgovarali smo i došao sam do svoje prošlosti i sad razmišljam – ok, izvukao sam se iz toga što je bilo, sad će budućnost biti svetla. (Omaid., 16, Pakistan)

Osećam se tako srećno. (Eessa, 18, Afghanistan)

Kada sam prvi put došao ovde, bio sam malo nervozan, ali se sada osećam dobro, stvarno, osećam se opušteno, to je kao da sam skinuo nešto sa srca i bacio ga. Osećam se veoma, veoma dobro. (Aasir, 18, Niger)

U budućnosti, kada god budem rekao „nadam se“, ovaj razgovor će proći kroz moj um. (...) Znam da ću se smešiti ceo dan, smejati i biti pozitivan, iako sam zapravo uvek pozitivan. Ali biću mnogo srećniji. (Baasim, 23, Iraq)

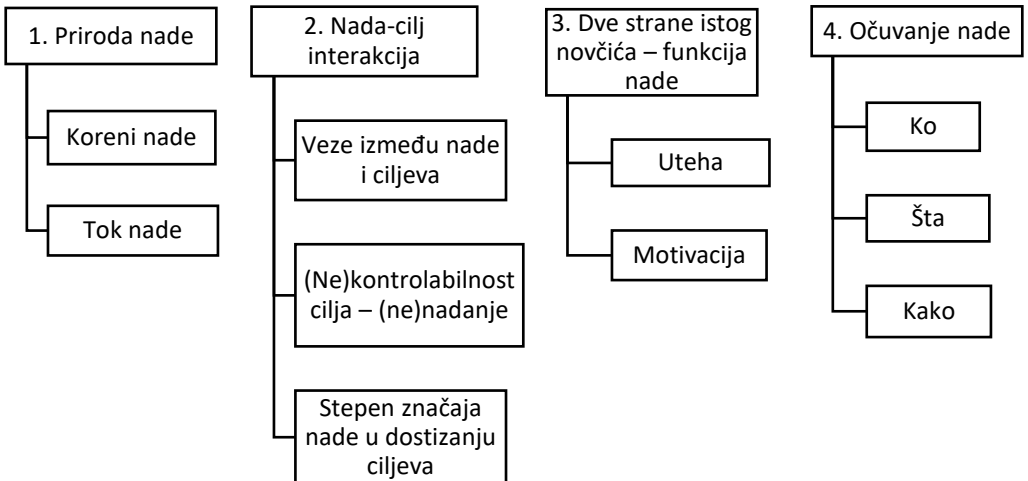
Rezultati

Pregled glavnih rezultata

U toku analiziranja podataka, identifikovane su četiri glavne teme:

1. Priroda nade
2. Nada-cilj interakcija;
3. Dve strane istog novčića: funkcija nade
4. Očuvanje nade.

Sheme glavnih tema i podtema su izložene ispod, kako bi praćenje strukture rezultata bilo olakšano:

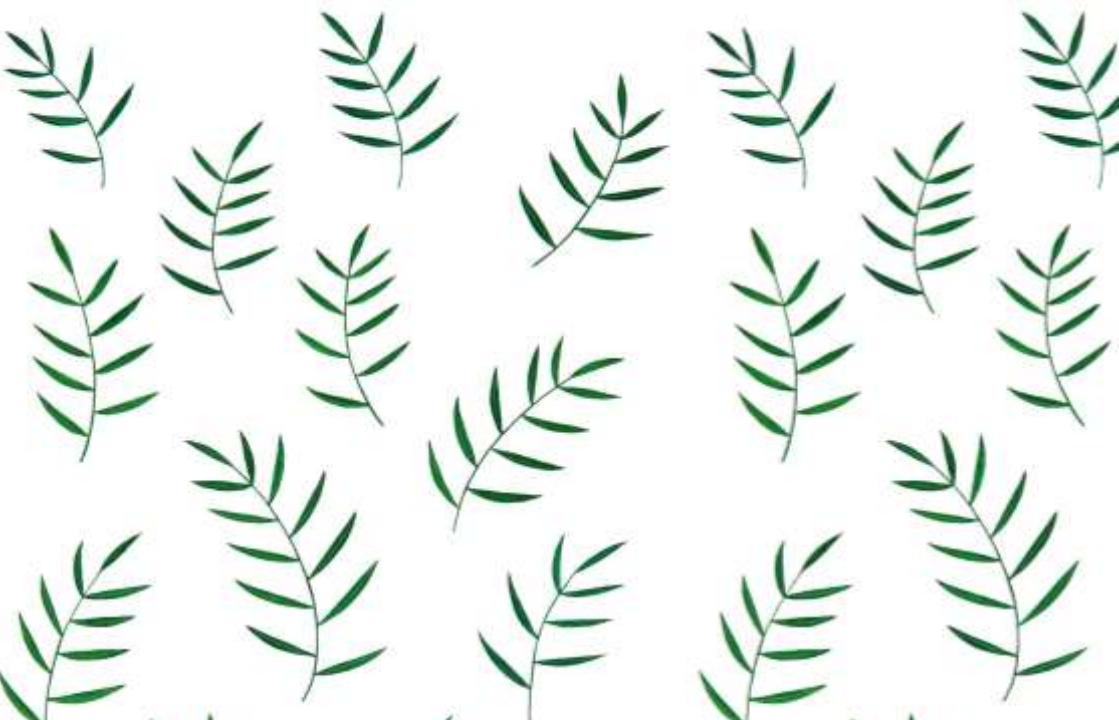

Ove teme će biti predstavljene redom, sa podtemama od kojih se sastoje. Svaka od pomenutih tema će biti predstavljena u tekstu redom, uz izvode iz transkripcija, dok će citati različitih učesnika biti predstavljeni pod promenjenim imenom kako bi se sačuvala anonimnost.

Priroda nade

Prva tema koja je bila identifikovana u toku analize podataka govori o najosnovnijim aspektima nade: njenom poreklu, glavnim atributima i karakteristikama. Tema prirode nade objašnjava kako deca i mladi iz izbegličke populacije konceptualizuju nadu u najširem smislu njenog značenja. Ne samo da ova tema opisuje šta deca i mladi iz izbegličke populacije misle o poreklu nade i kako to uopšte postoje ljudi koji se nadaju, već govori o nadi i kao nečemu što može da menja intenzitet i postojanje kroz živote ljudi koji se nadaju.

Tema prirode nade je podeljena u dve glavne podteme: **koreni nade** i **tok nade**.

Priroda nade

Koreni nade

Podtema **Koreni nade** odnosi se na to kako učesnici vide nadu: kao nešto sa čime su se rodili ili kao nešto što su stekli odrastajući. Oni koji nadu posmatraju kao nešto naučeno imali su različita iskustva u pogledu toga kada su naučili da se nadaju. Za neke je nadanje počelo sa školovanjem kada su imali određene ciljeve za ostvariti. Za druge, pak, nadanje je počelo onda kada su postali izbeglice i kada su bili suočeni sa izuzetno teškim životnim okolnostima. Iako se kategorije u okviru ove podteme mogu smatrati međusobno isključivim, ova podtema naglašava to da je nada, iako u različitim stepenima važnosti, nešto što postoji u životima dece i mladih iz izbegličke populacije.

Neki, ali ne i većina učesnika, a posebno oni rođeni u državama u kojima su religija i kultura usko povezani, vide nadu kao neodvojivi deo nečije ličnosti, kao nešto sa čime se ljudi rađaju.

Svi smo mi prirodno puni nade. (Leeda, 21, Nigeria)

Sa druge strane, oni učesnici koji nadu vide kao nešto što su naučili da imaju kroz život, što je bio slučaj za većinu učesnika, govorili su o važnosti drugih ljudi koji služili kao uzori, kao neko ko daje primer kako se nadati i kako imati više nade.

Kada sam imao ispite, rekao sam „uh pašću ispit, nisam spreman za to“. A onda sam se ponadao, moja prethodna učiteljica me je zvala, i rekla... dala mi je nadu. Posle toga, pokušao sam ponovo, učio, i položio sam taj ispit. (Eessa, 18, Afghanistan)

Priroda nade

Koreni nade

Drugi učesnici su, pak, podelili da su postali puni nade onda kada su se našli u situaciji izbeglištva. Ovo je pogotovo bio slučaj za one koji su prošli kroz izuzetno teška putovanja pre dolaska u Srbiju. Za njih, nadanje je počelo onda kada su bili odvojeni od svojih porodica i poznatog okruženja i kada su sami morali da se suoče sa teškoćama i neizvesnošću.

90% mog nadanja je počelo na mom putu. U mojoj zemlji nisam imao nikakva iskustva, ništa. Nikad nisam putovao; nikad nisam bio izvan moje zemlje, mog doma. Mi smo uvek bili zajedno. Imao sam sve, moja porodica je bila tamo i nisam imao ništa za šta sam morao da se pomučim, da dostignem neki cilj. Još uvek sam bio dete naravno, nisam razmišljao o bilo čemu. Tako da... ali sad si naravno prepušten sam sebi. (Aasir, 18, Niger)

Povrh toga, nada i nadanje uopšte su viđeni od strane dece i mladih iz izbegličke populacije kao nešto što može biti naučeno. Ne samo da se nada može vežbati kroz iskustvo i kroz postizanje manjih ciljeva, već može biti pod uticajem drugih ljudi koji nas ohrabruju da nastavimo da ciljamo ka nečemu što nam je bitno.

Želeli to ili ne, ako imamo cilj – praktikujemo to automatski. Na primer, želim da dobijem azil ovde u Srbiji i želim da poboljšam svoj život. Tako vežbam, idem u školu i učim – ovo je moja vežba za to. (Omaid, 16, Pakistan)

Priroda nade

Tok nade

Druga podtema **Tok nade** odnosi se na promene u nadi koje se dešavaju kroz živote dece i mladih iz izbegličke populacije. Prvo i osnovno, za decu i mlade iz izbegličke populacije, nada je konceptualizovana kao nešto što se javlja postepeno, korak po korak. Kada jednom osoba postigne određen, manji cilj, on/a počinje da se nada većem, i tako dalje.

Prvo nam se dodeli status izbeglice. Ali onda, ako ne razumeš sistem, želiš jednostavno da ostvariš sve odjednom. Ja sam sada ovde; samo želim da budem ovde. Moram da odem na put sutra. To je san koji nije moguć. Čak iako ideš kroz džunglu, ne možeš da stigneš tamo sutra. Moraš da radiš ka tome. To ide korak po korak, i onda kad znaš to, ostaviš to po strani. I nadaš se nečemu (...) i onda dođeš to tog nižeg koraka i kažeš „Okej, sad sam ovde“, i kažeš molio si se za to nadao si se tome juče, a danas si tu. Šta dalje? Nadaš se sledećoj stvari i dođeš do nje korak po korak, i kad dođeš do nje znaš da je potrebno vreme ali konačno stigneš tamo. (Leeda, 21, Nigeria)

Priroda nade

Tok nade

Dodatno, nada je viđena kao nešto što ima potencijal da opada ili čak da se izgubi kako vreme prolazi. Neki od faktora koji doprinose opadanju ili gubitku nade uključuju teškoće tokom putovanja, pesimistične komentare drugih ljudi, nepostizanje važnih ciljeva.

Uхватili su me (*na granici*), policija. Kada sam se vratio kući, dosta sam razmišljao. Mislio sam da ima nade (...) nadam se. Nadam se da ću probati ovo još jednom. Nadao sam se mnogo ali kada sam pokušao ponovo, po drugi put, opet su me uhvatili. Treći put, opet su me uhvatili. Četvrti put, opet su me uhvatili, tako da sam izgubio nadu. (Eessa, 18, Afghanistan)

Kao imigrant, kad ideš kroz neki put u životu, u određenim trenucima izgubiš nadu. Ne nadaš se jer ne znaš gde se nalaziš i kako ćeš da preživiš. (...) Tako da, u nekom trenutku jednostavno izgubiš nadu. (Leeda, 21, Nigeria)

Priroda nade

Tok nade

Konačno, učesnici su opažali nadu kao nešto što se grana i raste kako oni rastu, uče nove stvari, nailaze na nove prilike, a posebno kako upoznaju sebe, svoje želje i potrebe.

Kada odrastaš, bolje razumeš šta želiš. Odrastanje ti daje sposobnost da razmišljaš o budućnosti. Otvara ti srce ka nečemu što nisi znao pre. Stičemo znanje svakim danom. U nekom trenutku rastemo i proširujemo naša očekivanja. Tako imamo faze u životu, a faza ka kojoj idemo određuje šta ćemo videti i čemu se nadati u budućnosti. (Leeda, 21, Nigeria)

Što si stariji, to se snovi menjaju zbog načina na koji si željan nečega jer već imaš iskustvo. Kako stariš, jednostavno znaš kako da se kontrolišeš, svoj um, svoje razmišljanje i znaš da će rešenje doći ili neće zato što si već prošao kroz to, ali ja mislim da snovi nikad neće nestati, nikad ne prestaješ da se nadaš. Svakog dana imaš novu stvar koju želiš. (Kame, 19, Guinea)

Nada-cilj interakcija

Druga tema, **Nada-cilj interakcija**, odnosi se na predstavu nade kao nečeg što je lokalizovano u budućnosti i stoga neizbežno vezano za određeni cilj. Iako je nada skoro uvek u bliskoj interakciji sa onim što deca i mladi iz izbegličke populacije žele da postignu u budućnosti, ti ciljevi moraju imati određene odlike kako bi se nada javila. Za decu i mlade iz izbegličke populacije odlike cilja određuju nadu i nivo nade koji će biti vezan za taj cilj. Konačno, iako je skoro svaki učesnik govorio o bliskoj interakciji nade i ciljeva, što je samo po sebi argument u prilog validnosti ove teme, zapravo su postojale razlike u stepenu u kojem različiti ispitanici opažaju važnost nade u dostizanju ciljeva.

Tema Nada-cilj interakcija je podeljena u tri glavne podteme: veze između nade i ciljeva, (ne)kontrolabilnost cilja – (ne)nadanje i stepen važnosti nade u dostizanju ciljeva.

Nada-cilj interakcija

Veze između nade i ciljeva

Podtema **Veze između nade i ciljeva** uvodi temu postojanja ciljeva i njihove uske povezanosti sa nadom. Učesnici su izjavili da se nadaju samo kada imaju određeni cilj koji žele da postignu. Povrh svega, izjavili su da ljude koji nemaju postavljene ciljeve u životu vide kao ljude koji nemaju čemu da se nadaju.

Osoba mora da postavi cilj za sebe i onda se, naravno, javlja nada. (Eessa, 18, Afghanistan)

Nada postoji kada postoji i cilj. (Eessa, 18, Afghanistan)

Ljudi koji nemaju cilj nemaju čemu da se nadaju. (Eessa, 18, Afghanistan)

U mojoj državi nisam imao nikakvo iskustvo, ništa. Nikad nisam bio van svoje države, doma, nedelju, deset dana. Bili smo svi zajedno, svi mi. Meni je sve u redu, porodica je tamo, nema potrebe da se trudim, da uradim nešto kako bih postigao cilj. Bio sam i dalje dete, naravno, ne razmišljaš ni o čemu. Ali sad naravno moraš da budeš svoj čovek. (Baasim, 23, Iraq)

Nada-cilj interakcija

Veze između nade i ciljeva

Najzad, učesnici su govorili o tome kako, jednom kad postaneš izbeglica, vraćaš se nadanju najosnovnijim stvarima, kao što je opstanak ili dobijanje boravišta u bezbednoj državi. Ove promene moraju da stave na čekanje snove koje je osoba imala pre.

Prvo, kad odeš, moraš da razmišljaš o svojoj porodici pre nego što razmišljaš o sebi. Jer, veruj mi, put nije lak. Veoma je težak. Nije kao da možeš da uzmeš avion i odeš gde hoćeš. Ne želim nikom da radi tako nešto, veoma je teško. Mnogo ljudi koji se povrede, koji su plakali ili rekli ne mogu, ili ... veoma je teško. Ponekad je veoma hladno, ili veoma vruće, kiša ili sneg. I tako ako se ne nadam i ne razmišljam o svojoj porodici... Ako se nadam guram sebe i zato sam ovde. (Aasir, 18, Niger)

Moj san je oduvek bio da dobijem stalni boravak. Ako bih imao stalno boravište, ne znam o čemu bih sanjao sad. Možda bih sanjao o tome da odem u drugu državu, da se vratim kući ili da odem u Ameriku ili u Australiju, ili Brazil. U koju god državu želim da odem. Ali za sad je stvar takva da *(najviše razmišljam)* o svom statusu. (Kame, 18, Guinea)

Sad se samo nadam da odem odavde, da se nastanim u nekoj bezbednoj državi gde će moj otac doći. (Saada, 21, Somalia)

Nada-cilj interakcija

(Ne)kontrolabilnost cilja – (ne)nadanje

Još jedna bitna podtema, **(Ne)kontrolabilnost cilja - (ne)nadanje** objašnjava nekoliko odlika samog cilja koje su neizbežno blisko povezane sa nadom. Neki učesnici se većinom nadaju stvarima (ciljevima) za koje veruju da su u domenu njihove kontrole. Njihovo viđenje verovatnoće da će neki određeni cilj biti dostignut određuje da li će se tom cilju nadati ili ne. Sa druge strane, neki ispitanici izjavljuju da se nadaju najviše za stvari koje su potpuno van njihove kontrole i na koje nemaju nikakav uticaj. Za njih je nada nešto što preostaje onda kada se ostali resursi istroše.

Ali moramo biti realistični. (Leeda, 21, Nigeria)

Znam da nema mogućnosti da vidim svog oca u ovom periodu, tako da se ne nadam tome. (Mirembe, 15, Somalia)

Po meni, postoje dve vrste situacija. One oko kojih ne mogu ništa da uradim, koje nisu do mene. Onda se češće nadam zato što ne postoji ništa drugo što mogu da uradim. Kao sad, ne mogu da uradim ništa osim da čekam da vidim da li će mi biti odobren azil. Ali za druge stvari mogu da se trudim, mogu da uradim nešto. (Saaid, 21, Afghanistan)

Ja mislim da možeš da se nadaš samo nečemu što nije pod tvojom kontrolom. Zato što ako je pod tvojom kontrolom, uradićeš to. Ne moraš da sedneš i čekaš. (Kame, 19, Guinea)

Nada-cilj interakcija

(Ne)kontrolabilnost cilja – (ne)nadanje

Dodatno, ispitanici su govorili o ulozi socio-ekonomskih standarda različitih država, njihovim vezama sa ciljevima, a samim tim i sa samom nadom. Deca i mladi iz izbegličke populacije vide države sa više ekonomske moći kao mesta koje imaju da ponude više prilika za ostvarivanje svojih snova.

Ako uzmeš sve (...) ljude moje države i dovedeš ih ovde (u Srbiju), svi će se nadati. Ovde (u Srbiji)... Ako imaš neku želju i potrudiš se, nešto može da se desi. Ako uzmeš Srbe i staviš ih u moju državu, ne bi se više nadali. Zato što ako se nadaš, ništa se ne dešava. (Aasir, 18, Niger)

Nemamo iste privilegije. Mi smo svi rođeni u različitim sredinama. Neki su rođeni u bogatom domu, neki u prosečnom, neki su rođeni siromašni, znate. Oni koji su rođeni siromašni mogu samo da maštaju. Za njih je ostvarenje snova veoma teško. (Leeda, 21, Niger)

Imam mnogo prijatelja koji hoće da budu fudbaleri, nadaju se, oni su veoma dobri. Oni vide da to nije moguće. Zato sad pokušavaju da budu nešto, neki idu u policiju, neki su stražari u vojsci. U mojoj zemlji jedini posao koji možeš da dobiješ je u vojsci. I to je jednostavno.... ne znam kako da iskažem tu misao. To je nešto ... Jednostavno radiš to i to ti nije interesantno, ne osećaš ništa iznutra. (Aasir, 18, Niger).

Nada-cilj interakcija

Stepen značaja nade u dostizanju ciljeva

Poslednja podtema, **Stepen značaja nade u dostizanju ciljeva**, predstavlja razlike među decom i izbeglicama iz izbegličke populacije u pogledu toga koliko je za ispunjenje ciljeva važno bitno biti pun nade. Za neke je nada ključna, za druge je nada sredstvo koje olakšava postizanje cilja, dok za nekoliko učesnika nada nije imala nikakvog uticaja u postizanju ciljeva. Važno je primetiti da je slika nade kao sredstva koje olakšava postizanje cilja bila ona koja je bila najistaknutija, dok su dve „ekstremne“ slike – to da je nada ključna ili nevažna ili nepoželjna bile ređe među našim ispitanicima.

Otac mi je rekao da ako želiš nešto, moraš se nadati tome. Bez nade ne možeš dobiti ništa. (Omaid, 16, Pakistan)

Cilj je 70%, znaš zašto radiš te stvari kako bi dostigao cilj, a 20-30% je možda nada koja ti pomaže. (Baasim, 23, Iraq)

Pre, kada sam bio dete, tada sam učio i nadao se – oboje. Sad kad malo razmislim, neke stvari nemaju veze sa tim. Ako se nadaš da ćeš položiti ovaj ispit i da će ti to pomoći, zašto onda učiš? Nema potrebe da trošiš vreme i da se samo nadaš, moliš i onda polažeš ispit da vidiš hoćeš li položiti. Onda sledeći put pokušaj da učiš bez nadanja, nemoj trošiti vreme na to i hajde da vidimo da li ćeš moći to da uradiš. (Saaid, 21, Afghanistan)

Nada-cilj interakcija

Stepen značaja nade u dostizanju ciljeva

Otkriveno je da su dva ispitanika koja su izjavila da se ne nadaju često ispoljili neke istaknute karakteristike koje mogu biti važni faktori u razumevanju njihovog pogleda na život.

Prvi ispitanik, Saaid, 21, iz Avganistana, je na početku intervjua izjavio da je ateista i pomenuo da je nada prisutnija kod ljudi koji su verujući. U spontanom govoru je čak koristio glagole „nadati se“ i „moliti se“ kao usko povezane. Govorio je o tome kako misli da nada ne menja ishod, tako da je ne vidi kao korisnu.

Drugi učesnik, Kamaria, 21, iz Burundija, saopštila je da ima dijagnozu distimije – perzistentnog depresivnog poremećaja. Simptomi distimije obuhvataju osećanja beznađa, te zato njenu percepciju nade možemo interpretirati makar delom u svetlu njenog psihološkog stanja. Ipak, posvetila je mnogo vremena u intervjuu objašnjavajući da se ona ne nada zato što nadanje može da bude veoma bolno ako se ispostavi da je u pitanju bila lažna nada. Ona se ne nada zato što želi da se zaštiti od neprijatnih osećanja koja se mogu pojaviti. Ono što je bitno jeste da ona svoju strategiju nenadanja opisuje na način da ima *istu funkciju* kao strategija ljudi koji se nadaju. Izjavljuje da su to dve različite strategije za postizanje istog cilja – psihološke smirenosti.

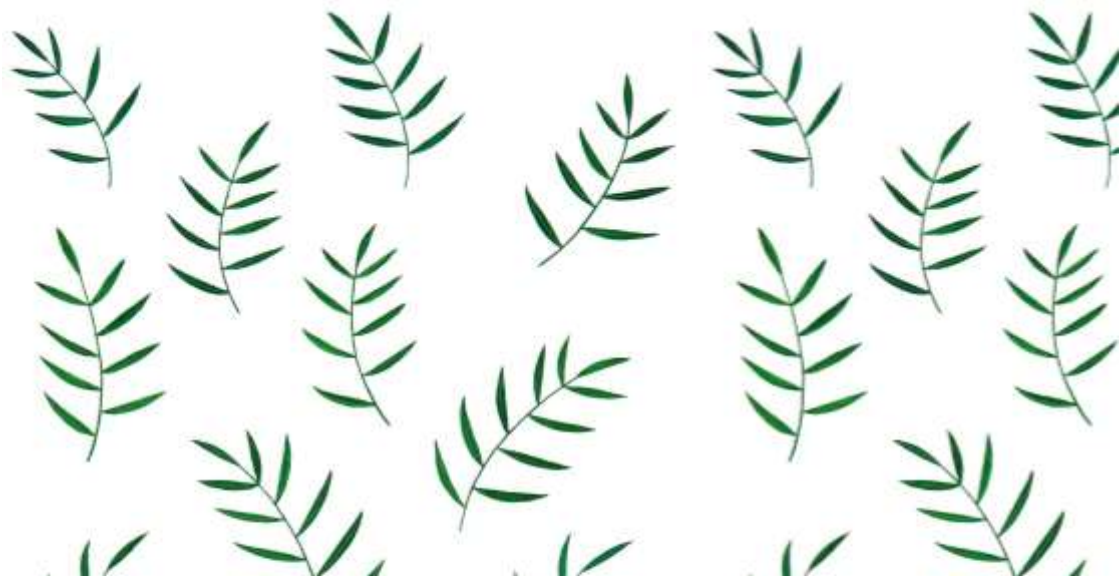
Dve strane istog novčića

- funkcija nade -

Treća tema koja se pojavila odnosi se na ulogu i funkciju koju nada ima u životima izbeglica. Nada se često pojavljuje kao resurs kome se mogu okrenuti u situaciji emocionalne krize, kada je osoba uplašena, iscrpljena, u depresivnom raspoloženju ili usamljena. Stoga, funkcija nade se najjasnije vidi u tim situacijama.

Funkcija nade je viđena kao dvostruka: uteha i motivacija, a ove dve funkcije su bile skoro jednako istaknute tokom intervjua, što ukazuje na njihov jednak značaj. Štaviše, uočeno je da funkcija nade ponekad zavisi od karakteristika ciljeva i načina na koji su postavljeni. Ciljevi koji su dostižni, realistični i verovatni češće izazivaju nadu u funkciji motivacije, dok nedostižni, nerealistični i neverovatni ciljevi izazivaju nadu u funkciji utehe.

Prema tome, dve podteme su: uteha i motivacija.

Dve strane istog novčića

- funkcija nade -

Uteha

Ova podtema odnosi se na pružanje utehe, zaštite od tuge i osećanja da će sve biti u redu, kada se osoba suoči sa stresnom situacijom.

Nada te štiti od tuge. (Kamaria, 23, Burundi)

Čini me smirenom. Na primer, upravo sam završio školu i sad se nadam da će moj otac doći i to me čini smirenijom. (Mirembe, 15, Somalia)

Ako imaš neki cilj i ako podbaciš kažeš sebi „Nadam se da će sve biti u redu“ (...) i to ti olakšava. (Baasim, 23, Iraq)

U okviru ovoga, uočeno je da korisnici pominju dva „aktera“ koji donose ova osećanja – oni sami, sa svojim razmišljanjem i strategijama pružanja utehe, kao i drugi koji obezbeđuju podršku i teše ih.

Svake noći legnem i ne mogu da spavam. Ležim u svom krevetu. Dva, tri sata, samo razmišljam o tome šta ću da radim. Ne mogu da odlučim (...) Tako da, samo se nadam da će sve biti dobro. (Eessa, 18, Afghanistan)

U ovim situacijama, veoma je teško, iscrpljujuće, treba ti da neko razgovara sa tobom, da ti olakša, puno bi značilo. (Baasim, 23, Iraq)

Dve strane istog novčića

- funkcija nade -

Motivacija

Druga podtema se većinom odnosi na način na koji nada osobi omogućava da održi motivaciju, da nastavi sa započetom aktivnošću, da održi samopouzdanje i da ohrabri i podseti osobu na njene snage. To može biti razlog zašto su deca i mladi iz izbegličke populacije govorili o nadi u kontekstu ostvarivanja određenog cilja.

Mislim da na kraju može da te motiviše da probaš ponovo i da daš sve od sebe (...) Jer bez nade ne možeš ništa da uradiš. Onda si samo promašaj. Nemotivisan si. (Eessa, 18, Afghanistan)

Ponekad se uplašim, kako ću da uradim ovo, kako ću da uradim ono... Ali zato što imam nadu imam kapacitete da to i postignem, nekako me ohrabruje da nastavim dalje. (Haasim, 16, Syria).

S obzirom na specifičnosti izbegličke situacije, uloga nade je ponekad prepoznata kao toliko istaknuta, čak i kao faktor koji je umnogome doprineo postizanju cilja – npr. prelazak granice.

Zato što sam imao nade da stignem do (...) ovog odredišta. Nadao sam se da ću stići u Tursku – stigao sam u Tursku. Onda sam se nadao da ću stići do Grčke. Bio sam sa svojim rođacima – oni su pokušali 10 puta da pređu granicu i nisu uspeali. Ali izgubili su nadu. Vratili su se u Pakistan. Ja sam imao nadu i pokušao još jednom i uspeo da pređem granicu. (Omaid, 16, Pakistan)

Očuvanje nade

Već je opisano da većina dece i mladih vide nadu kao nešto što se može menjati – uvećati ali i izgubiti. Dodatno, nada je prepoznata kao pozitivna odlika i razmotrene su njene prednosti u pogledu psihološkog stanja i ponašanja. Stoga, nije začuđujuće da se četvrta tema koja se pojavljuje odnosi na očuvanje nade u teškim situacijama na putu. Nada je u ovom slučaju vrlo povezana sa podrškom.

Podteme u okviru **Očuvanja nade** su: Ko može pomoći u očuvanju nade, Šta može da očuva nadu i Kako očuvati nadu.

Ko može pomoći u očuvanju nade?

Srž ove podteme je razumevanje dostupnih resursa kojima se okrećemo u situacijama krize ili problema, a koji mogu podići nadu deci i mladima iz izbegličke populacije. Učesnici su obično govorili o različitim sistemima podrške koji mogu pružiti nadu i utehu kao što su porodica, prijatelji, religija i popularna kultura (knjige, muzika). Ali tokom puta ovi resursi su veoma ograničeni – deca i mladi često putuju sami, bez ijedne osobe od poverenja.

Na ovim putevima, niko ti ne može pomoći. Čak ni tvoja porodica (...) tvoja braća i sestre (...) Zato što je tvoja porodica negde drugde, tvoji prijatelji su negde drugde. Ljudi koje voliš nisu sa tobom (...) Prepušten si sebi, sam si. Ima ljudi okolo, u grupi si. Ali si sam u tome. Niko ti ne može pomoći. Niko. (Eessa, 18, Afghanistan)

Jednostavno je tako – panduri i batine, ništa drugo. (Baasim, 23, Iraq)

Očuvanje nade

Dodatno, zabeleženo je da izbeglice na putu nemaju kapacitet da budu od podrške drugima, pošto su i sami emocionalno iscrpljeni i pod istim pritiskom da osiguraju svoju fizičku bezbednost.

Ljudi su stranci, oni su zabrinuti, uplašeni, prestrašeni, oni su.... katastrofalne situacije. Niko ne može da pomogne. Svi su zabrinuti za svoju situaciju. Razmišljaju o sebi. (Eessa, 18, Afghanistan)

Na putu, niko ti ne može pomoći ili ti dati nadu jer svi imaju svoje probleme i razmišljaju o sebi i to nije sebično (...) oni stvarno nemaju vremena i snage i motivacije da mi daju nade. (Saaid, 23, Afghanistan)

Dolazi se do zaključka da na putu uobičajeni resursi nisu na raspolaganju, a na kapacitet drugih izbeglica se ne može računati, zbog njihove emocionalne iscrpljenosti. Pitanje je, šta ostaje za decu i mlade iz izbegličke populacije? Postoje li neki drugi resursi koji im mogu održati nadu na putu?

Tokom intervjua, najistaknutiji resurs koji je pominjan kao faktor očuvanja nade jeste – sama osoba.

Oslanjanje na sebe je često spominjano kao njihov lični napor i napredak na putu očuvanja nade. Neki od učesnika su pomenili proaktivni pristup, osnaživanje, razvijanje i motivisanje sebe:

Nastaviću da se borim i onda će se nada uvećati. (Mirembe, 15, Somalia)

Napredak i razvoj su moji načini da nađem nadu. (Omaid, 16, Pakistan)

Očuvanje nade

Drugi pominju njihov „unutrašnji govor“ kao strategiju podizanja nade kroz emocionalnu regulaciju i prilagođavanje ličnih očekivanja.

Kad izgubim nadu mislim „Skočiću sa te zgrade, uradiću ovo, uradiću ono...“ Ali postoji jedna stvar, nekad mi direktno padne na pamet – „Čekaj. Ne. Sve će biti dobro. Nadam se.“ (Eessa, 18, Afghanistan)

I onda kažeš (*sebi*) okej možda ono čemu sam se nadao, ne mogu to sada ostvariti. Možda se mogu preusmeriti i nadati se nečemu drugom što znam da je bliže (...) Moraš da ideš korak po korak. (Leeda, 21, Nigeria)

Osim oslanjanja na sebe, jedini drugi resurs nade koji preostaje deci i mladima iz izbegličke populacije jeste **profesionalna podrška**. Najveći nedostatak koji je identifikovan jeste ograničen pristup profesionalnoj podršci tokom puta. Kada je ona bila prisutna, pod profesionalnom podrškom su se podrazumevale uloge staratelja, učitelja, psihologa i drugih ljudi profesionalno uključenih u živote dece i mladih iz izbegličke populacije. Ipak, važnost psihološke podrške je bila prepoznata i istaknuta od strane dece i mladih iz izbegličke populacije.

Očuvanje nade

X. mi je mnogo pomogla (*njegov psihoterapeut*). Prvi put kada smo razgovarali, osećao sam neku vrstu povezanosti i osećam se veoma veoma dobro sa njom. Verujem joj u potpunosti. Kada smo prvi put razgovarali osećao sam se bolje. Imali smo dobru povezanost i verovao sam joj. Kada razgovaram sa njom osećam se srećno i dobro, jer ona zna kako da priča sa mnom. Ne znam, ima nešto zbog čega se osećam bolje. Kada je ponekad zovem kažem samo zdravo, kako si i objasnim joj nešto, ona uvek zna kako da razreši nešto u 3 ili 4 reči. Stvarno se osećam bolje kada pričam sa X. (Aasir, 18, Niger)

Psihološkinja, I. dala mi je mnogo motivacije i nade kada sam prvi put stigao ovde i imao neke probleme u kampu. Bilo je užasno tamo. Ona mi je olakšala život (...). (Saaid, 23, Afghanistan)

Ne znam da li znate Y, iz UNHCR. Ja sam u Srbiji sad, i veliki deo toga je zbog nje. (Aasir, 18, Niger)

Očuvanje nade

Šta može da očuva nadu?

Ova podtema je posvećena tipovima podrške koji su identifikovani kao nešto što može **povećati** nadu. Podtema se većinom fokusira na odgovaranje na pitanje *šta neka osoba može uraditi* kako bi podržala decu i mlade iz izbegličke populacije da održe ili povećaju nadu.

Prvo, učesnici su identifikovali **instrumentalnu i informacionu podršku** kao sredstva koja pomažu u **podizanju** nade. Ovo se većinom odnosilo na pružanje relevantnih informacija ili povezivanje sa relevantnim akterima koji mogu pomoći, savetovanje osobe, kao i pružanje fizičke pomoći, informacija i sredstava kako bi se prevazišla teškoća ili izazov (npr. prebacivanje u kamp u drugom gradu koji bolje zadovoljava potrebe mlade osobe, pomoć škole u polaganju ispita)

Drugi tip podrške koji je bio viđen kao koristan u **podizanju** nade bila je emocionalna podrška. Kada su deca i mladi iz izbegličke populacije govorili o emocionalnoj podršci, pominjali su situacije u kojima im je neko pružio utehu i ohrabrenje, podsetio ih na njihove vrline i prethodne uspehe u ostvarivanju ciljeva i cenio njihova prošla iskustva i teškoće kroz koje su prošli.

Oni kažu „Nastavi to da radiš. Još imaš nade (...) zadrži tu hrabrost. Oni vide tu hrabroust u tebi. „Samo da ne izgubiš nadu“.(Kame, 19, Guinea)

Rekla je „Ja verujem u tebe, mislim da možeš da postaneš nešto (...) ti si pametan, ti si dobar“.(Aasir,18, Niger)

„Prošao si kroz mnogo loše stvari (...) ali razmisli o tome – da si došao iz Avganistana u Srbiju!“ (Eessa, 18, Afghanistan)

Očuvanje nade

Kako očuvati nadu?

Ova podtema odnosi se na formu i odlike podrške koje su neophodne kako bi se nada kod dece i mladih iz izbegličke populacije povećala. Prvo, opaženo je da to **kako razgovaramo** sa izbeglicama mora biti nežno i prilagođeno situaciji.

Ne možeš da razgovaraš sa nekim kome je potrebna nada i da se smeješ. Potrebno je da razgovaraš emotivno. Moraš da razgovaraš sa nadom. (Leeda, 21, Nigeria)

Dodatno, učesnici su prepoznali da je važno da osoba koja pruža podršku bude **prisutna u situaciji krize**. Nije samo prisustvo ono što je istaknuto, već i **kontinuitet** te podrške, posebno jer su neka deca i mladi iz izbegličke populacije naišli na osobe koje su izneverile njihovo poverenje (npr. krijumčari), a kontinuitet je važan indikator da je osoba stvarno tu da da podršku detetu.

Isprva, delovalo mi je kao „Bla bla bla“ jer me ona ne poznaje, upravo me je upoznala po prvi put. Ali onda svake nedelje dođe jednom, druge nedelje dođe opet (...) i ona je uvek tu za mene. Uvek. (Aasir, 18, Niger)

Dodatno, zabeleženo je da deca i mladi iz izbegličke populacije dobro reaguju na podršku onda kada je percipirana kao **bezuslovna** i kada osećaju da se osoba **dala sve od sebe** da pomogne.

Bukvalno si dala sve od sebe (...) Svi ovde rade ovo iz srca, nije kao „koga briga, radim to za platu, imam svoje stvari kojima se bavim“, svi stvarno mnogo brinu. (Haasim, 16, Syria)

Očuvanje nade

Kako očuvati nadu?

Takođe, primećeno je da osoba **ne sme davati lažnu nadu**. Lažna nada je percipirana kao druga, potencijalno opasna strana nadanja. Kada osoba obeća ishod koji je malo verovatan, to može imati kontraproduktivne posledice u smislu da deca i mladi iz izbegličke populacije bivaju povređeni, razočarani, emotivno iscrpljeni i mogu izgubiti veru u ljude što može uticati na njihovo buduće ponašanje i angažovanje.

Ljudi koji se nadaju, po mom mišljenju, mogu da dožive veliku dozu tuge kao BUM, to nije ok. (Kamaria, 23, Burundi)

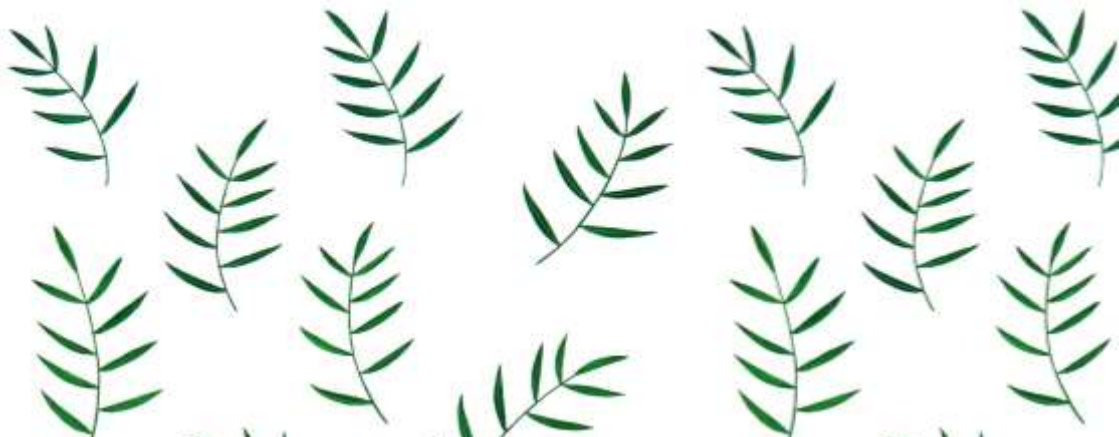
Ako želiš da daš nekome nadu, nemoj ga samo odgurnuti. Pored bazena ste, i neko ti kaže „Hej, ja ne znam da plivam“. I ti kažeš „Okej naučiću te“. I onda dođete do vode, i ti kažeš „Plivaj ovako“, i ostaviš osobu u bazenu. Kako očekuješ da ta osoba izađe? Ako se osoba ne udavi, ako ima sreće, izaći će. Ali onda će ta osoba misliti „Niko me nikad neće naučiti da plivam“ jer ju je prva osoba gurnula i razočarala je. I tako je sva nada izgubljena. Za tu osobu će biti veoma teško da ima poverenje u drugu osobu da je nauči da pliva, biće veoma veoma teško i proći će mnogo vremena. Ili ta osoba možda odluči da nikad neće naučiti da pliva. Tako ljudi gube nadu. (Leeda, 21, Nigerija)

Očuvanje nade

Kako očuvati nadu?

Ipak, u životima izbeglica koji su puni stresnih situacija, ponekad je potrebno informisati ih o nekim neželjenim ili neočekivanim ishodima. Ali, kako su učesnici opisali, postoji način da se ovo uradi na način koji može da spreči opadanje nadanja tako da situacija može u budućnosti da se popravi. **Taktičnost**, empatija, nežnost, pripremanje osobe i obezbeđivanje prostora za prorađivanje nepovoljnih vesti mogu biti od pomoći. Štaviše, naglasak je na **informisanju** izbeglice zašto se situacija desila, zašto je to bilo neophodno i koji su **sledeći koraci** koji mogu biti preduzeti kako bi se situacija prevazišla.

Mislim da je najbolja stvar koja se može uraditi sa tim ljudima jeste sedeti sa njima pre nego što im se kaže da ne mogu da ostvare cilj. Neka vide razloge (...) Reći im (...) „ovakav je sistem“ (...) Tako da im moraš dati pravu informaciju sa nadom da ako ne ostvariš ovo sada, ostvarićeš nešto drugo što će ti omogućiti da to ostvariš (cilj). (Leeda, 21, Nigeria)

Preporuke za praksu

Preporuke

Deca i mladi iz izbegličke populacije konceptualizuju nadu kao nešto što se uči kroz život i podložno je uticaju različitih životnih događaja. Kao takva, nada je percipirana kao nešto što se menja, što nam nudi prostor da stvorimo sredinu koja bi deci i mladima iz izbegličke populacije omogućila da napreduju i povećaju nadu. Dodatno, pokazalo se da samo pričanje o nadi može da ima važne benefite za decu i mlade – može da poveća nadu i izazove pozitivna osećanja, da ponudi utehu i ohrabrenje.

Prema tome, rezultati impliciraju da bi za decu i mlade iz izbegličke populacije pružanje individualne ili grupne psihološke podrške sa fokusom na povećanje nade bilo veoma blagotvorno. U procesu kreiranja programa, stručni radnik mora prepoznati da je uloga nade dvostruka, da nudi kako utehu tako i motivaciju, a ova kompleksnost nade mora se ogledati i u kurikulumu programa. Dodatno, mora se uvažiti i to da kulturna sredina deteta može oblikovati njegovu konceptualizaciju nade.

Pokazano je da je biti pun nade snažno povezano sa postavljanjem ciljeva i specifičnim karakteristikama ciljeva. Ovo znači da je u neposrednom radu sa decom i mladima iz izbegličke populacije važno pobrinuti se da cilj koji je postavljen nije suviše nerealističan, nedostižan i nekontrolabilan. Moramo podeliti velike i kompleksne ciljeve na manje i jednostavnije kako bismo kod dece i mladih iz izbegličke populacije održali osećaj ostvarivosti i kontrole.

Preporuke

U skladu sa tim, umesto postavljanja samo jednog „dalekog“ cilja kao što je započinjanje studiranja u trenutnoj zemlji boravišta, podelimo prvo taj cilj u nekoliko dostižnijih. Na primer, prvi cilj može biti upoznavanje pravnog sistema koji se tiče dodele azila, prvi sastanak sa advokatom, itd. Najvažnije, ne smemo obećavati ishode za koje znamo da nisu mogući, verovatni ili u pod našom kontrolom. Na primer, advokat ne sme obećati detetu da će njemu/njoj biti dodeljen azil ako nije u potpunosti siguran da će se to desiti.

Oslanjanje na sebe je veoma istaknut izvor nade među decom i mladima iz izbegličke populacije, što znači da bi dalje promovisanje strategija emocionalne regulacije i strategija prevladavanja stresa bilo blagotvorno, na način koji bi negovao njihovo mentalno zdravlje. Još značajnije, postoji potreba da im se pokaže da je ponekad najbolja strategija samopomoći upravo potražiti profesionalnu psihološku pomoć. Dodatno, samopomoć može obuhvatati i oslanjanje na različite neformalne izvore instrumentalne, informacijske i emocionalne podrške koja je dostupni (npr. od strane vaspitača, staratelja itd.) u zavisnosti od konkretnog izazova sa kojim se dete/mlada osoba suočava. Za decu i mlade iz izbegličke populacije, ponekad može biti teško da puste nekog drugog u svoj život, posle meseci i godina oslanjanja samo na sebe, ali mora se uložiti kontinuiran trud kako bi razumeli da ne moraju biti sami u teškim ili izazovnim vremenima (za više smernica vezanih za to kako pokazati podršku detetu/mladoj osobi, videti stranu br. 41).

Preporuke

Ovo istraživanje takođe ističe da potpun model brige o deci i mladima iz izbegličke populacije mora uključivati svaki od tri tipa podrške: instrumentalna (npr. fizička), informaciona i emocionalna. U pogledu emocionalne podrške, preporuka je uključiti, ali ne i ograničiti se na, uvažavanje prošlih teških i tegobnih iskustava, podsećajući na prošle i sadašnje snage, nudeći utehu i ohrabrenje. Kako bi se ponudio sveobuhvatan model brige, neophodna je multisektorska saradnja.

Ovo istraživanje pokazuje da izbeglice mogu da se susretnu sa mnogim izazovima kada pružaju emociocionalnu podršku jedni drugima, usled velike iscrpljenosti i brige. Zbog toga, ukoliko stručno lice razmatra da primeni ili razvije intervenciju vršnjačke podrške (eng. peer support intervention) u tranzitnom kontekstu, neophodno je razmotriti ove izazove tokom selekcije potencijalnog deteta/mlade osobe koja će preuzeti ulogu vršnjaka koji pruža podršku drugim vršnjacima (eng. peer supporter), kao i pružiti im kontinuiranu podršku i superviziju tokom celog procesa. Potrebno je da intervencije vršnjačke podrške budu pažljivo isplanirane u skladu sa potrebama svakog deteta posebno, kako bi se preveniralo bilo kakvo potencijalno štetno dejstvo. Ove intervencije ne treba da budu posmatrane kao podrazumevajuća opcija za svako dete, svaki problem i svaki kontekst.

Preporuke

Konačno, cela podtema *Kako očuvati nadu* se može iskoristiti kao izvor vrednih uvida u odlike pružene podrške koje su pomenuli deca i mladi iz izbegličke populacije.

Svaka osoba koja je profesionalno uključena u živote dece i mladih iz izbegličke populacije mora prilagoditi svoj stil komunikacije i pobrinuti se da njihov glas, reči i govor tela šalju poruku prihvatanja, razumevanja i uvažavanja emocija.

Vrlo je važno obezbediti prisustvo i kontinuitet podrške, posebno u teškim i izazovnim situacijama ili emotivnim krizama. Stručnjaci bi takođe trebalo da pokažu da su autentično zabrinuti, sa najboljim interesima deteta na umu, i da će uraditi sve što mogu da im pomognu i podrže ih.

Konačno, ako se pojavi potreba da se nekome saopšte neočekivane i neprijatne vesti, potrebno je biti taktičan, empatičan, pripremajući dete i nudeći prostor da se nepovoljne vesti obrade. Dodatno, moramo informisati dete o tome zašto se situacija desila i šta su sledeći koraci koji se mogu preduzeti kako bi se ta situacija prevazišla.

Iako su ove preporuke široke i mogu se prilagoditi u odnosu na određeno dete/mladu osobu, situaciju, kontekst i prirodu odnosa između izbeglice i stručnog radnika, glavna smernica je ta da uvek treba raditi u prilog, u dogovoru sa, i za potrebe deteta.

Literatura

- Ajduković, M., & Ajduković, D. (1993). Psychological well-being of refugee children. *Child Abuse & Neglect*, 17(6), 843-854. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(08\)80014-2](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(08)80014-2)
- Kroo, A., & Nagy, H. (2011). Posttraumatic Growth Among Traumatized Somali Refugees in Hungary. *Journal Of Loss And Trauma*, 16(5), 440-458. <https://doi.org/10.1080/15325024.2011.575705>
- Madan, S., & Pakenham, K. (2014). The Stress-Buffering Effects of Hope on Adjustment to Multiple Sclerosis. *International Journal Of Behavioral Medicine*, 21(6), 877-890. <https://doi.org/10.1007/s12529-013-9384-0>
- Psychosocial Innovation Network. (2021). *Mental Health and Wellbeing of Refugees and Asylum Seekers in Serbia: 5 years data trends*. <https://psychosocialinnovation.net/wp-content/uploads/2021/10/MH-and-wellbeing-of-refugees-and-asylum-seekers-in-Serbia-2021.pdf>
- Save the Children. (2020). *Stop the war on children 2020: Gender Matters*. <https://www.savethechildren.org/content/dam/usa/reports/emergency-response/gender-matters-swoc-report.pdf>
- Tedeschi, R., & Calhoun, L. (2004). TARGET ARTICLE: "Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence". *Psychological Inquiry*, 15(1), 1-18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01
- United Nations High Commissioner for Refugees. (n.d.). *UNHCR - Refugee statistics*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>
- Vukčević Marković, M., & Dimoski, J. (2022). *Mental health and wellbeing of refugees and asylum seekers in Serbia*. Psychosocial Innovation Network.
- Vukčević Marković, M., Bobić, A., & Živanović, M. (under review). Traumatic experiences during transit and mental health of refugees, asylum seekers, and migrants. *European Journal of Psychotraumatology*.
- Vukčević Marković, M., Gašić, J., Ilić, I., & Bjekić, J. (2017). *Challenges and potentials of refugee children*. Psychosocial Innovation Network. https://psychosocialinnovation.net/wp-content/uploads/2020/09/CHALLENGES-AND-POTENTIALS-OF-REFUGEE-CHILDREN_compressed.pdf
- Yohani, S. (2008). Creating an Ecology of Hope: Arts-based Interventions with Refugee Children. *Child And Adolescent Social Work Journal*, 25(4), 309-323. <https://doi.org/10.1007/s10560-008-0129-x>

Prilog 1 – Agenda intervjuja

Značenje:

1. Šta je nada za tebe?
2. Kako doživljavaš nadu – kao nešto što si oduvek imao/la ili nešto što si stekao/la kroz život?
  - a) Da li misliš da su neki ljudi rođeni puni nade, a neki nisu ili je ovo nešto što se može naučiti ili vežbati kroz život?
  - b) Da li misliš da se nada može vežbati na neki način? Ako da, kako? Ako ne, zašto?
3. Da li misliš da kako odrastaš, tako se stvari kojima se nadaš menjaju? Ako da, kako?

Uloga:

1. Kako opažaš ulogu nade u tvom životu?
  - a. Da li si ikad mislio/la ili razgovarao/la sa nekim o nadi/nadanju?
2. Koliko je nadanje tebi bitno?
3. Da li si primetio/la neke promene u važnosti koju je nada imala u tvom životu pre i tokom puta?

Izvori:

1. Kada si suočen/a sa teškoćama, gde „pronalaziš“ nadu?
  - a. Koliko se oslanjaš na sebe u izazovnim situacijama?
  - b. Postoje li još neki izvori koji ti donose nadu? Npr. porodica, prijatelji, religija, edukacija, društvene norme i očekivanja, šira zajednica.
  - c. Koji je od ovih izvora tebi najvažniji?
2. Da li se sećaš da je neko rekao ili uradio nešto kroz tvoj put što ti je pomoglo da se osećaš punijim nade? (Npr. tvoj advokat, staratelj, negovatelj, predstavnik CSO)
  - a. Ko je to bio?
  - b. Šta je on ili ona rekao/la ili uradio/la?
3. Među tim ljudima, da li si se ikad osećao/la kao da ti treba nešto više od njih kako bi imao/la više nade?

Prpratna pitanja:

1. Kako se osećaš sad, nakon razgovora o nadi?
2. Da li imaš neka dodatna pitanja ili nešto što bi voleo/la da dodaš?

KADA ODEŠ, MORASH DA
**RAZMIŠLJAŠ O
SVOJOJ PORODICI**

— PRE NEGO ŠTO —
RAZMIŠLJAŠ O SEBI.
JER, VERUJ MI, PUT
NIJE LAK. VEOMA JE
TEŽAK... IMA MNOGO
LJUDI KOJI SE POVREDE,
KOJI SU PLAKALI ILI
REKLI „NE MOGU“, ILI ...
VEOMA JE TEŠKO.
PONEKAD JE VEOMA
HLADNO, ILI VEOMA
VRUĆE, KIŠA ILI SNEG,
I TAKO AKO SE NE NADAM
I NE RAZMIŠLJAM O SVOJOJ
PORODICI I SVEMU... AKO
SE **NADAM** **GURAM SEBE**
I ZATO SAM
OVDE.

Aasir, 18. Niger

Psychosocial Innovation Network